

Red. prof. dr. Dragica Haramija, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta, dragica.haramija@um.si

Mag. Tilka Jamnik, strokovnjakinja za mladinsko književnost in knjižničarstvo, tilka.jamnik@gmail.com

Smernice Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS za spodbujanje bralne pismenosti pri otrocih ter mladih priseljencih in migrantih

Povzetek

V članku so izpostavljena načela izbire knjig za prostočasno branje v okviru Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS (kakovostna dela, branje leposlovnih in informativnih/poučnih knjig, tematska in jezikovna ustreznost glede na starostno stopnjo bralca). Seveda priseljenci in migranti, ki se slovenskega jezika šele učijo, nujno potrebujejo prilagoditve, te pa se nanašajo na priporočila glede branja dvojezičnih in večjezičnih knjig, tematsko spodbudnih knjig, jezikovno in oblikovno primernih knjig ter knjig, ki spodbujajo premisleke o strpnosti in sprejemanju večkulturnosti. Seznami priporočenih knjig po posameznih kategorijah so objavljeni na spletni strani društva: <http://www.bralnaznacka.si>.

Ključne besede: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS; načela izbire knjig za prostočasno branje

1 Uvod

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS spodbuja dve možnosti sodelovanja otrok, katerih materni jezik ni slovenščina:

- vsak otrok lahko bere v svojem maternem jeziku ali
- vsakemu otroku s prilagoditvami in spodbudami pomagamo pri branju knjig v slovenskem jeziku.

V prispevku se osredotočava na drugo možnost, pri čemer seveda upošteva *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole* (2012), dokument, ki je nastal na podlagi *Smernic za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah* – te je leta 2009 pripravila mag. Marta Novak s skupino strokovnjakov pod okriljem Zavoda Republike Slovenije za šolstvo.¹ Prenovljeni dokument namreč ne govori le o tujcih, temveč o najširši skupini priseljencev, hkrati pa daje poudarek tudi jezikovni integraciji na dvojezičnih območjih.² Pri izboru

¹ Leta 2009 so Novak, Medica, Lunder Verlič, Pevec Semec, Jelen Madruša, Mežan pripravili *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*. Prenovljeni dokument iz leta 2012 je zastavljen bistveno širše, pripravljale pa so ga različne skupine strokovnjakov za področje vrtcev, OŠ in SŠ.

² Smernice ... (2012, str. 2): »Smernice upoštevajo vključujoč pristop k integraciji otrok, učencev in dijakov priseljencev oz. otrok druge in tretje generacije, katerih starši so se v času vključitve v naš vzgojno-izobraževalni sistem priselili od drugod, ter so spodbuda za ustvarjanje pogojev uspešnega učenja vseh udeležencev ne glede na morebitne razlike v njihovih psihofizičnih sposobnostih, jeziku, ekonomsko-socialnem statusu družine ipd.«

primernih knjig za branje veljajo tudi za skupino priseljencev in migrantov enaka načela kakor za rojene govorce slovenščine: mladim bralcem ponudimo kakovostna literarna in informativna besedila, razmerje med branjem kanonske in sodobne knjižne produkcije se pri Bralni znački nagiba v korist slednje, med izborom domače in prevedene književnosti pa je poudarek na izvornih delih. Kriterij kakovosti (literarnega) dela najlaže pojasnimo s samim bistvom besedne umetnosti, tega pa v *Literarni teoriji* Janko Kos (2001, str. 35) označi kot »istovetno z literarnoumetniško strukturo, v kateri se spoznavna, estetska in etična komponenta združujejo v celoto, ki je več kot samo vsota vsega trojega«. S stališča književne vzgoje mora biti samoumevno, da je izbrano besedilo jezikovno kakovostno, ne osiromašeno, temveč prilagojeno bralčevi zmožnosti razumevanja jezika, torej tropov in figur, ki so osnovna sestavina umetniškega jezikovnega ustvarjanja. Posebej velja opozoriti na etično komponento literarnega dela, pri čemer zagovarja stališče, da izbrana dela ne bi smela zbujati nestrpnosti zaradi rasnih, verskih, spolnih in drugih razlik med ljudmi. Celo obratno: literarna dela so lahko priložnost za sprejemanje vseh drugačnosti. Janja Žitnik Serafin v članku *Slovenske medkulturne vsebine v učnih gradivih za slovenski jezik in književnost* zagovarja stališče, da je treba ob zamejskih in izseljenskih vsebinah v učne načrte vključiti tudi manjšinske in priseljske vsebine (Žitnik Serafini, 2014, str. 568): »Za razvijanje medkulturne zavesti in večkulturne nacionalne identitete, ki sta prvi pogoj za notranje varno in stabilno družbo vsake države, je še posebej pomembna vključenost manjšinskih in priseljskih kulturnih vsebin, ki so sestavni del večetnične nacionalne kulture /.../.« Meniva, da je treba tudi pri izvenšolskem branju, kamor je uvrščena Bralna značka, upoštevati navedena načela, ki spodbujajo mladega bralca, čigar materni/prvi jezik ni slovenščina, k branju knjig v slovenskem jeziku in k branju izvirne slovenske produkcije.³ Ob navedenih kriterijih v članku izpostavlja kakovostne knjige iz korpusa leposlovja in poučne (informativne) literature za otroke in mladino. Podrobnejše sezname primerne gradiva po različnih kriterijih je pripravila Tilka Jamnik in so dostopni na spletni strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS: <http://www.bralnaznacka.si/index.php?Stran=54>.⁴

³ Projekt *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (projekt poteka od 2. 8. 2013 do 31. 8. 2015), katerega pobude, izvlečki predavanj, primeri dobre prakse in sprotne rezultati so dostopni na spletni strani <http://www.medkulturnost.si/>, je zgleden primer povezovanja različnih strokovnjakov, učiteljev praktikov ter staršev in otrok priseljencev in migrantov. V segmentu priporočenega beriva za priseljence in migrante sva sodelovali pri priporočilih za izbor primernih knjig (Haramija, objavljeno na spletni strani projekta) in pri seznamih priporočenega gradiva (Jamnik, objavljeno na spletni strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS).

⁴ Sezname izbranih leposlovnih in informativnih (poučnih) knjig so pripravili s pomočjo Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki jih pripravlja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana: <http://www.mklj.si/prirocnik/item/451>).

2 Spodbujanje branja pri otrocih priseljencih in migrantih

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS dosledno upošteva vključenost vseh mladih bralcev v gibanje za spodbujanje branja. Priporočilni sezname, objavljeni na spletni strani društva, so narejeni tako, da med vsemi mladimi bralci in mentorji branja razvijajo tudi medkulturnost⁵ in večkulturnost.⁶ Ob pregledu mladinskih knjig, ki se navezujejo na večkulturnost, sva ugotovili, da sodijo v pet kategorij. Pri vsaki kategoriji sva poskušali najti ustrezno kakovostno delo glede na kategorijo, temo in starostno stopnjo mladega bralca. Prilagoditve beriva za priseljence in migrante se nanašajo na: 1. branje dvojezičnih in večjezičnih knjig, ki so lahko dobra seznanitev z neznanim/tujim jezikom; 2. branje tematsko spodbudnih knjig, pri čemer misliva predvsem na literarna in informativna dela o geografskem prostoru, zgodovini naroda in države ter kulturni zgodovini; 3. branje jezikovno primernih knjig, ki je odvisno od bralčevega razumevanja in obvladovanja uradnega jezika; 4. branje oblikovno primernih in laže berljivih knjig, kar se navezuje na starost bralca in njegove jezikovne zmožnosti; 5. branje knjig, ki spodbujajo premisleke o strpnosti in sprejemanju večkulturnosti.

2.1 Dvojezične ali večjezične knjige,⁷ ki so izdane v slovenskem jeziku in vsaj še enem jeziku, so lahko za mladega bralca spodbuda pri razumevanju slovenščine in večkulturnih povezav. Odličen primer naslovniško odprte slikanice, ki mladega bralca seznanja z raznolikostjo in podobnostjo jezikov, je informativna slikanica Lile Prap *Mednarodni živalski slovar* (2004), ki je otroški učbenik o jezikih, strpnosti med narodi in državah sveta. Na veznih listih na začetku in koncu knjige so zbrani vsi onomatopoetski izrazi dvanajstih živali in kako se te oglašajo v dvainštiridesetih jezikih po vsem svetu. Avtorica ne razvrsti jezikov po abecednem redu, temveč po jezikovnih skupinah, tako omogoči otrokom nazornejšo primerjavo o podobnosti jezikov med posameznimi jezikovnimi skupinami: bralec zlahka ugotovi, da so onomatopoetski izrazi npr. slovanskih jezikov bolj podobni med seboj kot v primerjavi npr. z ugrofinsko skupino jezikov. Pri vsaki državi je narisana tudi zastava in tako

⁵ Podrobneje o medkulturnih kompetencah kot pomembnem delu socialnih in državljskih kompetenc razpravlja Marijanca Ajša Vižintin v članku *Razvijanje medkulturnih kompetenc in podpora šolam v okolju*, pri čemer avtorica posebej poudarja (Vižintin, 2011, str. 534): »Poleg razvijanja medkulturne kompetence so za kompleksen pristop k medkulturnemu poučevanju in učenju potrebni še trije elementi: pravična in enakovredna pedagogika, preoblikovanje kurikula iz monokulturnega v medkulturnega ter družbena pravičnost.« Velja opozoriti tudi na druge avtoričine članke, v katerih se loteva medkulturnosti.

⁶ Podrobneje o večkulturnosti kot pomembnem sodelovalnem konceptu sodobne družbe razpravlja Karmen Medica (2011, str. 209): »Večkulturnost lahko opredelimo kot družbeno realnost, dejstvo, prisotnost in sobivanje različnih kultur znotraj posamezne družbe. V nasprotju z večkulturnostjo je večkulturalizem politični koncept, s katerim opredelujemo sodobne načine urejanja kulturnih razlik.«

⁷ Seznam Dvojezične ali večjezične knjige: <http://www.bralnaznacka.si/upload/dvojezicne-ali-vecjezicne-knjigep.pdf>.

otrok spoznava simbole posameznih držav. Bralec spoznava, da se jeziki razlikujejo med seboj, in ker so onomatopoetski izrazi del posameznega jezika, se tudi živali v različnih jezikih oglašajo različno. V knjigi so upoštewane izvorne pisave posameznih jezikov, v oklepaju pa je fonetično zapisana izgovorjava.

Knjig v slovenščini in v drugem jeziku je tudi v slovenskem prostoru vse več, kar je razumljivo v tem globalnem svetu, v času vse večjih migracij itd. Gre za izvorno slovenska besedila, prevedena v druge jezike, in za prevode v slovenščino, ki ohranjajo tudi jezik izvirnika. Knjige v slovenščini in hkrati tudi v drugem jeziku so lahko spodbuda za branje v slovenščini, če je drugi jezik materni jezik, učni jezik ... ali pač jezik, ki ga bralec obvlada bolje kot slovenščino. Te knjige so po drugi strani lahko slovenskim mladim v spodbudo pri učenju tujih jezikov; prispevajo k promociji slovenske literature v mednarodnem prostoru idr. Po navadi so ilustrirane, kar prispeva ne le k estetskemu doživetju, ampak pogosto tudi k razumevanju sporočila (kombinacija besedilnega in likovnega), pogosto so oblikovane po priporočilih za oblikovanje besedil za bralce z disleksijo (kar prispeva k lažji berljivosti besedil).

Za mlajše otroke (1. triletje) so vzorčne slikanice Barbare Hanuš iz serije *O Jakobu in mucih Mici – Rojstni dan* (2009), *Novoletna smrečica* (2010) in *Maškare* (2011) –, ki so otroku doživljajsko blizu, prijazno ilustrirane, v več jezikih, oblikovane po priporočilih za oblikovanje besedil za dislektike, kar je dobrodošlo za otroke z bralnimi težavami vseh vrst. Na voljo sta dve različici: prva, ki ob koncu slikaniške celote v slovenščini dodaja še prevode v hrvaščino, makedonščino in romščino, in druga, kjer besedilo lahko beremo še v italijanščini, madžarščini in nemščini oz. angleščini. Besedilo tako lahko dobro služi za prve korake v svet samostojnega branja v slovenščini otrokom, ki jim je slovenščina prvi, drugi ali tuji jezik: začetnim bralcem v Sloveniji, v slovenskem zamejskem in zdomskem/izseljenskem prostoru ter otrokom, ki živijo v Sloveniji, a so pripadniki manjšin oz. so otroci priseljencev.

Za obravnavo so pomembne dvojezične slikanice in ilustrirane knjige, bodisi izvorno slovenske z dodanimi prevodi, bodisi prevedene, ki ohranjajo tudi izvorni jezik (npr. Matjaž Pikalo: *Misli dobro in modro* (2007), romska pravljica *Kako so nastale goslice* (2006), Isol: *Poredni Petit = Petit, el monstruo* (2014) idr.). Le-te že z večjezičnostjo spodbujajo medkulturno razumevanje, pogosto pa tudi obravnavani problem/predstavljena tema spodbuja k strpnosti itd., kakor denimo Patxi Zubizarreta: *Usua, prišla si kot ptica = Usua, llegaste por*

el aire (2012), delo namreč odpira temo posvojitve. Za otroke 2. in tudi še 3. triletja se zdijo primerni *Kakšna dobra knjiga/Kakva dobra knjiga!*, Bob Dylan, *Za zmeraj mlad* (2009) in vsi naslovi iz zbirke *Spominčice – Forget-me-nots* (2006–2009) založbe Sodobnost International, ki prinašajo zelo raznolika ilustrirana besedila slovenskih avtorjev, prevedenih tudi v angleščino. Med njimi še posebej opozarjava na knjigo Dese Muck: *Kokoš velikanka* (2007), saj duhovito predstavlja »slovensko kuro«, t j. obliko naše države. Za bralce vseh starosti je primerna kakovostna naslovniško odprta slikanica Huiqin Wang: *Ferdinand Avguštin Hallerstein: Slovenec v Prepovedanem mestu* (2014) v slovenščini in kitajščini, ki je prejela tudi nagrado dr. Kristine Brenkove 2014 za izvirno slovensko slikanico. Za mlade priseljence in odrasle migrante sta vsekakor odlični tudi zbirki Svetlaninih pravljic in Pavčkovih pesmi, obe v slovensko-angleški izdaji in obe vrhunsko ilustrirani: Svetlana Makarovič: *Svetlanine pravljice=Svetlana's fairytales* (2008), Tone Pavček: *Majhnice in majnice: pesmi mnogih let za mnoge bralce = Budding songs, maying songs: poems of many years for many readers* (2009).

Opozarjava tudi na nekaj informativnih (poučnih) knjig z različnih področij (v glavnem imajo poleg slovenskega jezika prevod v angleščino in italijanščino), npr. Gonzalo López Menchero: *Združeni v različnosti* (2007, tudi v angl.), Francesca Simoni: *Le avventure della famiglia Talpa = Dogodivščine družine Talpa* (več naslovov: Na kmetiji, Izlet v lunapark, Počitnice itd., 2007). Morda bodo mladi zaradi zanimanja za določena področja znanja lažje premostili jezikovne ovire oz. se jim bo zdelo vredno potruditi, da jih bodo razumeli v slovenščini.

2.2 Tematsko spodbudne leposlovne in informativne knjige,⁸ pri izbiri katerih je treba upoštevati otrokov kognitivni razvoj. Tematska raznolikost mora vsebovati predvsem razumevanje otrokovega ali mladostnikovega primarnega okolja in kulturnega konteksta, iz katerega izhaja. V to skupino sodi serija *Ali veš?*, v kateri so izdana krajša leposlovna in poučna besedila. Gre za zbirko, ki dokaj poljudno predstavlja Slovenijo: pokrajine, zgodovino, kulturno dediščino, geografske značilnosti. Zbirka je primerna za vse starostne stopnje bralcev, saj pri priseljencih in migrantih vzpostavlja osnovni zgodovinski, geografski in kulturni kontekst,⁹ npr. o domačih obrteh, praznovanju skozi letni cikel, o slovenskih

⁸ Seznam Tematsko spodbudne knjige: <http://www.bralnaznacka.si/upload/tematsko-spodbudne-knjigep.pdf>.

⁹ Nekaj knjig iz serije: *Poklici: za ljubi kruhek* (2002), *Slovenski prazniki: od kresovanja do silvestrovanja* (2005), *Slovenski kraji: iz kotline do ravnine* (2002), *Slovenski kraji: s Krasa do morja* (2003), *Utrinki iz*

gradovih ipd. Obratni zorni kot, spoznavanje drugih pokrajin, značilnosti življenja v njih ter kulture, zajemajo knjiga Janje Vidmar: *Otroci sveta* (2013) ter njena nastajajoča literarno-informativna serija *Okrog sveta: V puščavi* (2013), *Prijatelja* (2014). Avtorica v knjigi *Otroci sveta* upoveduje zgodbe otrok iz različnih kulturnih okolij in dodaja tudi nekaj besed v njihovih jezikih, v slikanici *Prijatelja* pa nevsiljivo pojasnjuje tudi korektno besedišče, npr. da se ljudstvo Inuit ne želi imenovati Eskimi, ker to pomeni 'jedci surovega mesa'.

Med leposlovnimi deli kar tri od štirih pesnitev Toneta Pavčka o Juriju Muriju tematizirajo večkulturnost. V prvem delu *Juri Muri v Afriki* pesnik opiše domišljjsko potovanje dečka, ki se ni maral umivati. Menda ima snov realne okoliščine, kajti v spremni besedi *O fantu, ki ...* je pesnikova hči, Saša Pavček (2012, str. 41), zapisala, da je oče večkrat pripovedoval o umivanju z mrzlo vodo, ki ga nikoli ni maral. V prvem delu je poudarjen otrokov odnos do živali: se razumejo, nato se sprejo, a na koncu so vse zamere pozabljene, razidejo se kot pravi prijatelji. Drugi del *Juri Muri drugič v Afriki* je, čeprav se Juri sreča z vsemi živalmi iz prvega dela, že malce bolj usmerjen k ljudem, v tem delu namreč deček spozna najboljšega prijatelja, Bonga, ki ga na koncu tudi povabi s seboj domov in Bongo postane družinski član z novim naslovom v Ljubljani. V prvem delu geografski prostori niso poimenovani s konkretnimi imeni, čeprav nekateri opisi nakazujejo nanje (npr. Egipt), že v drugem delu so omenjene konkretne afriške države, na Slovenskem pa Seča, Brnik in Ljubljana. V tretjem delu, *Juri Muri po Sloveniji* (2011), se pesnik usmeri v realne slovenske geografske prostore in opiše najpomembnejše značilnosti posameznih kulturnozgodovinskih ali naravnih značilnosti v Sloveniji in zamejstvu, npr. Triglav, Ptuj, Ljubljana, Piran, Gospa Sveta, Devin itd. Ne gre le za opise krajev, temveč tudi pomembnih osebnosti (Prešeren, Župančič, Trdina), opise ohranjenega obredja (npr. kurentovanje, jurjevanje), svetnikov, povezanih s kraji (npr. sv. Jurij, sv. Mihael), nepremično kulturno dediščino (Aljažev stolp, knežji kamen, mlin na Muri) in slovenskih domačih jedi (gibanica) ter vinskih gorc in vina. Četrti del je odmik v popolnoma iracionalne svetove, kjer Juri in Bongo iščeta srečo.

V skupini besedil, ki prinašajo literarne ali literarno-poučne zgodbe o Sloveniji ali njenih znamenitostih, posebej opozarjava na avtorsko slikanico *Fant z rdečo kapico* Andreje Peklar (2005) o situli iz Vač ter na Prešernovo *Zdravljico* (2013) z ilustracijami Damijana Stepančiča, ki je skozi ilustracije predstavil kulturno zgodovino Slovencev.

Tematsko različne informativne oz. poučne knjige z vseh področij so lahko zaradi zanimanj mladih zelo privlačno berivo: ob usvajanju znanj se učijo jezika in branja. Te knjige so praviloma tudi bogato opremljene s slikovnimi gradivi, grafi, preglednicami idr., informacije so strukturirane glede na zahtevnost itd., tako da so dostopne bralcem različnih starosti oz. različnih jezikovnih in bralnih zmožnosti.

2.3 Jezikovno primerne knjige: pri tem kriteriju je pri izbiri gradiva treba upoštevati zmožnosti razumevanja besedišča otroka ali mladostnika priseljenca ali migranta. Za začetek je treba ponuditi vsebinsko in jezikovno preprosta besedila ne glede na starost priseljenca ali migranta. Pri tem lahko naletimo tudi na odpor bralcev, kadar so besedila veliko pod kognitivno zmožnostjo v njihovem prvem (maternem) jeziku. Delo je preprostejše z najmlajšimi otroki (do 3. leta starosti), ki se šele učijo prvega jezika (pa naj bo to materni ali jezik okolja, v katerega so se preselili). Pri osnovnošolskih otrocih si vsekakor lahko pomagamo s seznamami knjig za bralce začetnike in za oklevajoče bralce, predvsem pri srednješolski populaciji pa je res treba skrbneje izbirati primerno vsebino, da bo ta mladostnika zanimala. V to skupino besedil sodijo priredbe in skrajšave¹⁰ ter knjige, ki so (že namenoma) pisane manj zahtevno.¹¹ Literarne priredbe obstajajo od nekdanj, večkrat so sprožile tudi razpravo o njihovi potrebnosti, upravičenosti in kakovosti. Dejstvo je, da je v zadnjem času »proizvodnja« le-teh zelo narastla, in to iz več razlogov, med katerimi sta gotovo tudi naslednja: 1. »večni« motivi iz zakladnice svetovne literature so vedno znova vznemirljivi za sodobne ustvarjalce (vedno znova jih upovedujejo in upodablajo), 2. njihova obsežnost in zahtevnost se zdita preveč naporni za sodobne (mlade) bralce, pa jih z različnimi skrajšavami in drugačnimi oblikami bralnega gradiva skušajo vendarle približati tudi njim. In med njimi so nekatere zagotovo kot nalašč tudi za oklevajoče bralce vseh vrst (torej tudi za otroke in mlade migrante z jezikovnimi in bralnimi težavami). Ob naklonjenem odnosu do priredb za oklevajoče bralce pa je vsekakor treba opozoriti, da je med priredbami veliko neprimernih, trivialnih, o čemer je mdr. pisala že Marjana Kobe v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost* (1987). Teoretičarka je poglavje O priredbah (70–82) podnasloвила Neprimerne priredbe znanih literarnih del pačijo njihovo izvorno podobo, v njem pa izpostavlja predvsem sporne prevode in dvomljive priredbe izvirnika. V naslednjem poglavju (83–100) se loteva priredb klasičnih del iz svetovne književnosti, za katere ugotavlja, da gre

¹⁰ Seznam knjig Priredbe in skrajšave: <http://www.bralnaznacka.si/upload/priredbe-in-skrajsavep.pdf>.

¹¹ Seznam Knjige, (namenoma) pisane manj zahtevno: <http://www.bralnaznacka.si/upload/priredbe-in-skrajsavep.pdf>.

za skrajšane različice izvornikov kot vsebinske povzetke ali pa kot izpuščanje posameznih delov ali zlitje le-teh v enega (deformacija besedila zaradi premikanja vsebine ipd.). V članku *Priredbe literarnih del za mladino* Miha Mohor (2013, str. 213) pravi, da »je naš skupni kulturni spomin v precejšnji meri sestavljen iz raznovrstnih predelav svetovnih klasikov. /.../ Prilagajali so jih bralnim zmožnostim vse širše bralske publike in otroškemu dožemanju, v prevodih pa so izvirna besedila spreminjali tudi iz moralističnih ali ideoloških nagibov.«

Vsi zapisi ljudskega slovstva so pravzaprav priredbe, seveda niso vse knjige kakovostne, med odličnimi pa velja omeniti npr. zbirko živalskih pravljic *Zverinice iz Rezije* (ponatis 2010), ki jih je zapisal Milko Matičetov, ali zbirko ljudskih pesmi *Pojdi z menoj: s pesmijo po Sloveniji* (2012), za katero je izbor pripravil Blaž Pucihar, ilustriral jo je Damijan Stepančič, Dušica Kunaver pa je prispevala spremno besedo, v kateri so objavljene pesmi v slovenskih narečjih, dodan pa je tudi CD, na katerem so vse pesmi tudi posnete.

Za nekatera besedila se sploh ne zavedamo več, da smo jih spoznali kot priredbe, zato je najbrž težko reči, da so vsa tovrstna dela neprimerna, vsekakor pa je treba izbirati kakovostne priredbe, predelave in skrajšave. Ena takih je gotovo serija bogato ilustriranih knjig o Kekcu v priredbi Andreja Rozmana Roze z ilustracijami Zvonka Čoha: *Kekec in Pehta* (2000), *Kekec in Bedanec* (2001), *Kekec in Prisanek* (2002). Za skupino učencev 3. triletja in za srednješolce so seveda zelo uporabne kakovostne skrajšave domačega branja, npr. Sovretov prevod in prozna priredba *Odiseje* (1951), priredba *Pripovedk iz Shakespeara* Charlesa in Mary Lamb (1953) ali *Stare grške bajke* v priredbi Čeha Eduarda Petiške, ki smo jih Slovenci dobili v prevodu leta 1980. Med tovrstnimi priredbami velja posebej opozoriti na Marjana Kovačeviča Beltrama, ki je v petih knjigah priredil svetopisemske zgodbe, mite, zgodbe o zgodovinskih osebnostih in književnosti.¹² Med priredbe sodijo tudi tista dela, ki so najprej zapisana večinoma kot prozna, a jih avtorji predelajo v drugo književno vrsto ali žanr, npr. *Slovenske pravljice (in ena nemška) v stripu* (2009) Matjaža Schmidta ali *Alica v nori deželi* (2010) Evalda Flisarja, ki jo je ta predhodno izdal kot mladinski roman, ali priredbe iz serije *Prve prave*, npr. Jurčičevega *Jurija Kozjaka*, ilustr. Damijan Stepančič, prir. Iztok Ilich (2014).

Namenoma manj zahtevno pisanih knjig je zelo malo! Najteže jih je najti za najstnike; za njih pri tej kategoriji priporočava laže berljive knjige, predvsem serijo *Iziberi*, npr. dve prevedeni

¹² To so dela *Babilonski stolp in druge zgodbe* (2003), *Odisejada in druge zgodbe* (2006), *Jakobova lestev in druge zgodbe* (2009), *Deseti brat, Hamlet in druge zgodbe* (2011), *Kraljeva cesta in druge zgodbe* (2012).

Beth Goobie: *Punca, ki nekaj velja* (2011) in Sarah N. Harvey: *Plastika* (2011) ter slovensko knjigo Janja Vidmar: *Brez* (2011), ki prinaša isto besedilo v prozni in dramski obliki. Gre za namensko manj zahtevno pisana besedila, toda jezikovno neoporečna, ki tematiko obravnavajo poznavalsko in temeljito, osredinjena so na mladega bralca in so literarno kakovostna. Še manj je izvirno laže berljevih sodobnih besedil (torej ne namensko pisanih manj zahtevno), kot denimo prevod Silversteinove poezije in mladinskega romana María Teresa Andruetto: *Juanova dežela* (2014). Morda bi jih vendarle nekaj našli v ljudskem slovstvu, primernih predvsem za mlajše bralce (različne nagajivke, rajalne igre, krajše razlagalne pravljice ipd.).

2.4 Oblikovno primerne knjige: v to skupino sodijo slikanice brez besedila,¹³ slikanice, stripi,¹⁴ ilustrirane knjige, knjige brez ilustracij.¹⁵ Slikanica brez besedila (ali tiha knjiga) vsebuje s stališča besedila le naslov, vsi drugi elementi zgodbe so izraženi z likovno-oblikovnimi elementi. Strip je zaporedje sličic, ki pripovedujejo zgodbo, s stališča besedila je prisoten dialog med liki; uporabljena so posebna izrazna sredstva (vrste oblačkov, znaki ...). Slikanica vsebuje manj kot polovico besedila, a največ 1800 besed, ilustracija je povezana z besedilom in oblikovana v zgodbo. Ilustrirana knjiga vsebuje več kot polovico besedila, ki po dolžini ni omejeno, ilustrirani so posamezni prizori in ne zgodba. Knjiga brez ilustracij teh ne vsebuje, temveč samo besedilo.¹⁶

Za prvi stik z učenjem slovenščine so zelo primerni slikanice in stripi, kajti to so oblike knjig, v katerih mladi bralec tudi skozi likovno podobo sestavlja pomene zgodbe. Prav s tega stališča je zanimiva slikanica brez besedila Damijana Stepančiča *Zgodba o sidru* (2010). Skozi ilustracije namreč umetnik predstavlja zgodbo o tem, zakaj na Kongresnem trgu v Ljubljani stoji sidro, pomene pa bralec sestavlja glede na poznavanje zgodovine in mitologije ali zgolj kot lastno domišljijsko pripoved.

¹³ Seznam Slikanice brez besedila: <http://www.bralnaznacka.si/upload/slikanice-brez-besedilap.pdf>

¹⁴ Seznam Stripi: <http://www.bralnaznacka.si/upload/stripip.pdf>.

Seznamu stripov so na koncu dodani dva grafična romana in tri knjige, ki so kombinacija besedila, ilustracije in stripa.

¹⁵ Seznamov slikanic, ilustriranih knjig in mladinskih knjig brez ilustracij za naš namen nismo pripravljali. Priporočamo, da tovrstne knjige izbirate med seznamami knjig za oklevajoče bralce in iz seznamov za učence na posameznih triletjih osnovne šole, ki jih prav tako najdete na domači strani Društva bralna značka Slovenije – ZPMS: <http://www.bralnaznacka.si/index.php?Stran=49>.

¹⁶ Več o oblikah knjig v monografiji D. Haramija in J. Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Zanimive so tudi sodobne, nove izdaje za mladostnike in odrasle, torej za vse generacije bralcev, ker so z dodanimi ilustracijami morebiti lažje razumljive tudi oklevajočim bralcem. V to skupino literarnih del sodijo npr. Ivan Cankar: *Hlapec Jernej in njegova pravica*, ilustriral Damijan Stepančič (2014), *Čarovnikov vajenec* Evalda Flisarja, ilustriral in delno v obliko stripa priredil Damijan Stepančič (2010), Ernest Hemingway: *Starec in morje*, ilustriral Matej Stupica (2011), ali Orwellova *Živalska farma*, ilustriral Peter Škerl (2014).¹⁷

Bralno gradivo v stripu je v zadnjem času v porastu, vse bolj je privlačno tako mladim kot odraslim bralcem; zdi se, da jim je kombinacija ilustracije in koščkov besedila v oblačkih lažje razumljiva. Zasledimo tako izvirna dela v stripu kot predelave integralnih besedil v strip. Na tem mestu naj omenimo zbirko stripov Marjana Mančka *Hribci kremeniti* (2011), ki je deloma domoznanska in je dobila priznanje zlata hruška 2012 kot najboljša izvirna slovenska mladinska knjiga v tistem letu, in roman v stripu korejskega avtorja Junga z naslovom *Medena koža*, ki mdr. obravnava večkulturnost in je po njem posnet tudi animirano-dokumentarni film z istim naslovom (tudi kombinacija bralnega gradiva in filma je lahko priseljencem in migrantom v pomoč pri razumevanju v jeziku novega okolja).

2.5 Knjige, ki krepijo strpnost, razumevanje in sprejemanje drugačnosti, torej večkulturnost,¹⁸ tako pri priseljencih oz. migrantih kakor tudi pri rojenih govoricah slovenščine. Vključujoča družba, ki razvija pozitivne odnose do vseh družbenih skupin, še posebej pa razvija pozornost in občutljivost do vseh drugačnosti, bi morala biti temeljno poslanstvo učiteljev in vzgojiteljev, kar lahko razvijamo tudi s pomočjo knjig. Strpna družba je ideal prihodnosti in pomeni napredek celotne populacije. Pojem drugačnost ima v različnih znanstvenih disciplinah precej različne in predvsem zelo ohlapne razlage. Drugačnost je z medicinskega ali verskega ali filozofskega ali biološkega ali sociološkega stališča precej različna, vendarle pa ne glede na naravoslovne ali družboslovne in humanistične razlage pomeni odstopanje od povprečja. Drugačnost torej pomeni odstopanje v pozitivno ali negativno smer od povprečja, od večine torej, čeprav še daleč ne trdiva, da je povprečje najidealnejše.¹⁹ Drugačnost v večkulturnosti pomeni drugačen primarni kulturno-jezikovni kontekst priseljenca ali migranta, pri čemer na Slovenskem izstopa pred letom 1991 priseljevanje ljudi drugih narodov v tedanji skupni domovini SFRJ. Mladim odraslim velja

¹⁷ Te smo uvrstili na konec seznama knjig Priredbe in skrajšave: <http://www.bralnaznacka.si/upload/priredbe-in-skrajsave.pdf>.

¹⁸ Seznam knjig na temo večkulturnosti: <http://www.bralnaznacka.si/upload/veckulturnostp.pdf>

¹⁹ Več o vrstah drugačnosti v članku D. Haramija, 2003: Drugačnost v slikanicah. *Otrok in knjiga* 56. 50–52.

vsekakor priporočiti v branje roman *Čefurji raus!* (2008) Gorana Vojnoviča in temo begunske problematike na tleh nekdanje Jugoslavije v romanu Janje Vidmar *Princeska z napako* (1998). Pri temi verske drugačnosti, ki je povezana s priseljevanjem, velja omeniti realistično pripoved Janje Vidmar *Prijatelja* (2003). Sicer pa so s priseljenci velikokrat povezani (neutemeljeni) predsodki in stereotipi, ki jih kot družba lahko presežemo le tako, da spoznavamo drug drugega in cenimo različnost kultur.

3 Sklep

Bralna značka je pred 56 leti nastala kot spodbuda za branje sodobnih kakovostnih del, kar je njeno temeljno poslanstvo še danes. Danes vse več vključuje tudi spodbude za branje različnim t. i. ranljivim skupinam bralcev, med katere sodijo tudi otroci in mladostniki priseljenci in migranti. (Ravno to, namreč vključevanje drugačnih otrok, je bila tudi ena od posodobitev slikanice *Ostržek bere za Bralno značko* ob ponatisu v letu 2015.)

Spodbude so zastavljene tako, da bi mladi bralec s pomočjo mentorja branja spoznaval kakovostne leposlovne in informativne/poučne knjige, ki so tematsko in jezikovno primerne glede na njegovo starostno stopnjo.²⁰ Otroci in mladostniki priseljenci in migranti, ki se slovenskega jezika šele učijo, nujno potrebujejo prilagoditve, te pa se nanašajo na spoznavanje slovenskega jezika in kulture. V prispevku sva namenoma izpustili slovnice in slovarje, saj je to posebno področje informativne literature, ki je namenjena učenju slovenščine, a vendar med njimi velja posebej omeniti *Mali šolski leksikon slovenskega jezika* Marjane Jus (2012) in trijezični *Kukujev slikovni slovar* (2008) Kaje in Nataše Bucik (zdaj dostopen tudi kot e-slovar na www.ucimse.com). Sprejemanje večkulturnosti je vedno dvosmerno: naravni govorci prek knjig spoznavajo druge države, ljudi in njihove navade, naravne in kulturne znamenitosti, jezike ipd., enako pa skozi korpus izvirne književnosti priseljenci, migranti in tujci spoznavajo Slovenijo.

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS je skupaj z mentorji usmerjeno k branju kakovostne (mladinske) književnosti, ki je pomemben temelj v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. S knjigami pa bralec ne razvija le branja, temveč tudi strpnost, občutljivost za sočloveka, s knjigami ima privilegij vstopiti v svetove drugih in razumeti njihove drugačnosti.

²⁰ Metode so natančneje predstavljene v članku D. Haramija in M. Perko *Bralna značka in njenih petdeset let*, objavljenem v zborniku Slavističnega društva Slovenije *Slovenistika v regijah*. Maribor: Slavistično društvo, 2011, str. 127–131.

Z branjem tako skupaj ustvarjamo boljšo družbo, kajti kadar nam uspe odškrniti vrata v svet branja, postane *branje potovanje*, kakor pravi Bina Štampe Žmavc, in bralno potovanje se nikoli ne konča. Knjige imajo to moč, da se najdemo v prijaznih ali neznanih dogodivščinah. Četudi nas je ob branju kdaj strah ali trepetamo za junakovo usodo, ob knjigah bolj vemo, kaj je prav in kako bi moralo biti, da bi bilo življenje prijetno, mehko in svetlo.

Literatura in viri

Haramija, D. in Perko, M. (2011). Bralna značka in njenih petdeset let. *Slovenistika v regijah*. Maribor: Slavistično društvo, 2011, str. 127–131.

Jamnik, T. (2006). *Ostržek bere za Bralno značko*. Ilustriral Peter Škerl. Ljubljana: DZS.

Jamnik, T. (2015). *Smernice Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS za spodbujanje bralne pismenosti pri otrocih in mladih priseljencih in migrantih*. [internet].
<http://www.bralnaznacka.si/index.php?Stran=54>.

Kobe, M. (1987). *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kos, J. (2001). *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.

Medica, K. (2011). Večkulturnost (multikulturnost) : večkulturalizem (multikulturalizem). *Monitor ISH*, str. 209–214. Citirano 20. 12. 2014. Dostopno na naslovu: http://ish.esmb.si/wp-content/uploads/2012/01/monitor_2011_1_small.pdf.

Mohor, M. (2013). Priredbe literarnih del za mladino. *Revija za elementarno izobraževanje 2-3*, str. 213–221.

Novak, M., Medica, K., Lunder Verlič, S., Pevec Samec, K., Jelen Madruša, M., Mežan, J. (2009). *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*. [internet]. Citirano 27. 12. 2014. Dostopno na naslovu:
http://www.zrss.si/pdf/101013125838_smernice_za_izobra%C5%BEevanje_otrok_tujcev_v_osnovnih_%C5%A1olah_in_vrtcih.pdf.

Projekt *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. [internet]. Citirano 23. 11. 2014. Dostopno na naslovu: <http://www.medkulturnost.si/>.

Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrte in šole. Smernice za celostno vključevanje priseljencev (otrok, učencev in dijakov) iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. 2012. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 2. 4. 2014, s http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/smernice/cistopis_Smernice_vkljucevanje_otrok_priseljencev.pdf.

Vižintin, M. A. (2011). Razvijanje medkulturnih kompetenc in podpora šolam v okolju. *Meddisciplinarnost v slovenistiki: Obdobja 30*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 533–538.

Žitnik Serafini, J. (2014). Slovenske medkulturne vsebine v učnih gradivih za slovenski jezik in književnost. *Recepcija slovenske književnosti: Obdobja 33*. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 567–574.